

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Алексіюк В. О.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
та національної безпеки*

*Національний університет “Острозька академія”
м. Острог*

ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКОЇ ГРОМАДИ НА ВОЛИНІ У ХVІІІ СТ.

Волинь – регіон із багатою поліетнічною історією, перетворився на осередок політичного, економічного та культурно-просвітницького життя суспільства. Так історично склалось, що в економіці Волинського воєводства чільне місце посіло іноетнічне населення. Найбільш підприємливою виявилась єврейська громада, що взяла у свої руки торгівлю, орендарство, корчмарство і ремесло.

Торгівля займала важливу нішу і в міській економіці, і в житті єврейської нацменшини. Перше на чому варто наголосити, це чинники, які сприяли можливості єврейської торгівлі. І тут їм дуже пощастило, адже Правобережжя і, зокрема Волинь славились багато чисельними щорічними торгами та ярмарками [6, с. 4]. Кожен міський ярмарок спеціалізувався на певних товарах. Євреї Дубного та Рівного торгували коноплями, насінням та свинями, Полонне і Шепетівка могли запропонувати покупцям текстильні вироби, чоботи, шуби, місцеві вина та горілку [6, с.104]. Тому заселеність того чи іншого регіону євреями була у прямій залежності від його торговельного значення. Стосовно зовнішньої торгівлі, то єврейські торговці налагодили найтісніші контакти з Гетьманщиною і Річчю Посполитою.

Чисельна єврейська громада, іменувала себе титулом “великого міста” Дубно, маючи змогу конкурувати з іншими кагалами Волині [7, с. 513]. Епохальною для міста подією стало переведення сюди контрактних ярмарків зі Львова у 1774 р. Для збуту продукції єврейським торговцям було вигідно використовувати ярмарки, адже тут мали місце кредитні позики, оформлені у вигляді векселя на боржника без персоналій займодавця, що дозволяло легко їх перепродати і обміняти.

Другим чинником було сприяння і протекція міської влади, що особливо набрала обертів під час Північної війни. Великі землевласники запрошували євреїв заселяти їх міста і будувати будинки з лавками. Однак цей чинник мав і зворотній бік медалі, адже власники міст могли втручатись і контролювати всі сфери діяльності євреїв. Так, князь Яблоновський через наявність в Острозі 5 млинів заборонив ввіз зерна з інших населених пунктів і зобов'язав євреїв купувати зерно лише у його власності [3, с. 228].

Яскравим прикладом є значні утиски у торговельній сфері в 50-х рр. XVIII ст. заславських євреїв. Полягало це у примушуванні торговців до купівлі за несправедливо завищеними цінами оселедців та шкір, а різників – свійської птиці, в основному курей та гусей [4, с. 76-77]. Крамарі, зазнаючи не малих збитків, кілька разів зверталися з проханням зупинити це свавілля до старших кагалу. Врегулювала цю проблему регламентація під назвою “Порядок крамарів міста Заслава 1771 року, що була копією документу прийнятому у Бродах [4, с. 77].

Поняття орендар часто ототожнюється з євреєм, тобто професію зв'язували з національністю. Фактично всі мастки за переписом 1764-65 рр. перебували у їх володінні [5, с. 63]. Щодо сільських орендарів, то їх зв'язки із общиною, були чинником, що зміцнював місцеві ринки та сприяв відродженню міської економіки. Орендарі, що збирали гроші у свята, збільшували обороти купців і ремісників, а разом з тим забезпечували продуктами сільського господарства своїх торгових партнерів [8, с. 366].

Магнати, володіючи правом пропінації, віддавали в оренду корчми і шинки, винокурні, тому що виготовлення спиртних напоїв було принизливим для їхньої шляхетного статусу і походження. У другій половині століття цей вид економічної діяльності став основним для євреїв, адже ціни на алкогольні напої збільшувались і їх було легше збувати на внутрішньому ринку, ніж інші товари. Кожен єврей прагнув отримати дозвіл на виготовлення горілки, лікерів, варіння пива, щоб продати міщанам та гостям міста. У руках євреїв Острога перебувало: 6 солодовень, 5 винниць, 2 броварні і ще 2 млини [1, с. 74-75]. Також вони одержували дохід від утримання постійних дворів.

Проте не завжди шляхетська верхівка віддавала у їх руки прибуткові заняття. Показовим випадком є супліка від любомирських євреїв до Францішка Фердинанда Любомирського 1772 р. [4, с. 78]. Євреї у своїй скарзі просять князівського дозволу на вільне

пивоваріння і подальшу реалізацію, як для себе, так і для християн на весіллях чи похоронах. 19 вересня 1772 р. євреї отримали негативну відповідь від Любомирського у якій йшлося “пива не тільки на весілля, але й під жодним підтекстом не дозволяю євреям любомирським” [4, с. 78].

Реміснича діяльність єврейської общини теж закінчувалась торгівлею. Присутність в інвентарях єврейських прізвищ та імен дозволяють встановити, якими видами ремесла вони володіли. Серед них був кравець, цирульник, коваль, кушнір, різник, пекар, конвісар, скляр, палітурник, лікар та аптекар [1, с. 74-75]. Іудеї були змушені платити внески християнським цехам, так зване “партачне” і різні його підвиди, бо не належали до них. Однією із форм захисту від експлуатації було створення власної гільдії. У результаті цих змін і прогресивної спеціалізації більшість приватних міст поділилася на неконкурентні єврейські та християнські гільдії [8, с. 368].

Щодо королівських міст, то єврейська община вирізнялись серед інших, адже почала займатися кількома ремеслами одночасно, не входячи до цехової організації, щоб не сплачувати згідно їх статутів обов’язкових податків. Наприклад, у центрі воєводства – місті Луцьку євреї одночасно були задіяні у бляхарстві, міделиварстві та золотарстві, склярі та теслі виготовляли столярські вироби [2, с. 60]. Звісно спроби притягнути їх до сплати з боку цехмістрів були, але вони зводились нанівець через старостинську протекцію над євреями. Необхідно зазначити, що протягом XVIII ст. ремісництво зникає із діяльності євреїв, попри підтримку влади.

Отже, єврейська громада відіграла особливе місце в економічній інфраструктурі Волинського воєводства. Основними напрямками їхньої економічної діяльності стали торгівля, причому вид товару залежав від спеціалізації міста, ремісничі справи, оренда, корчмарство. Специфікою зайнятості євреїв можна назвати поєднання декількох сфер, що витікали одна з одної. Єврейська громада посприяла розвитку як внутрішньої так і зовнішньої торгівлі. Тісну співпрацю нацменшина мала із магнатами, орендуючи маєтки, млини, корчми, шинки, винокурні, отримуючи пропінанцію. Щодо ремісництва, то через його занепад і внутрішні антагонізми євреї поступово відходять від цієї справи. Подальші наукові пошуки, зокрема в архівних зібраннях магнатів Сангушків, Любомирських тощо потрібні для вичерпного розкриття діяльності євреїв та їх ролі в економіці Волині.

Література:

1. Бирук М. Становище єврейського населення Острога в першій третині XVIII ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2011. Вип. 17. С. 71 – 79.
2. Близняк М. «Його королівської милості» місто Луцьк наприкінці 1780-х років. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2022. Вип. 33. С. 55–75.
3. Близняк М. Місто Острог наприкінці XVIII – на початку XIX ст. *Студії і матеріали з історії Волині* / Ред. В. Собчук. Кременець, 2009. С. 226-232.
4. Близняк М. Регламентация економічної діяльності єврейської громади на Волині у середині XVIII століття (епізод 1759 р. з міської метрики Любара). *Universum Historiae et Archeologiae = The Universe of History and Archeology = Універсум історії та археології = Універсум историчи и археологичи*. Дніпро, 2019. Т. 2 (27). Вип. 1. С. 70–83.
5. Каманин И. Переписи єврейського населення в Юго-Западном крае в 1765–1791 гг. Архив Юго-Западной России. Киев, 1890. Вип. 1. Ч. 5, Т.2.1287 с.
6. Петровський-Штерн Й. Штетл. Золота доба єврейського містечка. Київ, 2019. 394 с.
7. Пришляк В. Торговельне місто Дубно у XVIII ст. *Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. ПРОСФΩNHMA Історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю академіка Ярослава Ісаєвича* / Уклад Б. Якимович та ін. Львів, 1998. Вип. 5. С. 511–515.
8. Kaźmierczyk A. Żydzi w miastach prywatnych: wybrane aspekty. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, 2016. R. 77. S. 357-378.